УДК 101.8:316.3 0875
DOI https://doi.org/10.32840/1813-3401-2019-4-8

І. В. Шкурат
кандидат наук з державного управління, доцент кафедри політології
Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету
імені Григорія Сковороди

ОСНОВНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Стаття присвячена розкриттю основних засад державного управління в умовах глобалізації. Наведено основні підходи до тлумачення поняття «глобалізація» у контексті наукової думки поч. XXI ст. Встановлено, що в наукових колах сформувались три основних підходи щодо розуміння глобалізації, які відображають критичний характер цього явища, а саме апологетичний підхід – глобалістський (глобалізація розглядається як невідворотний процес); поміркований підхід – трансформаціоналістський (глобалізація розглядається як така, що не має аналогів у світовій історії, впливає на глибокі зміни в розвитку держав та суспільств, які пристосовуються до існування в межах взаємозв'язаного, але достатньо невизначеного світу); антиглобалізаційний – альтерглобалістський (глобалізація розглядається як світовий міф, що приховує справжню суть міжнародного господарства). Встановлено, що глобалізація є процесом глибокого та інтенсивного розвитку економіки, політики, соціальної сфери, що розгортається на міжнародному рівні під впливом різноманітних глобальних процесів (рух товарів та послуг на міжнародному рівні, фактори виробництва, розвиток інноваційних ресурсів, інтернаціональність виробничих галузей економіки, транснаціоналізація, інфраструктурний розвиток, стратегічний менеджмент) та інституцій (інституції лібералізації товарів, інституції регулювання економіки, політики та соціальної сфери), метою якого є ефективна трансформація та посилення впливу глобальних рушійних сил на збалансований розвиток окремих країн. Наведено фактори, які вплинули на зародження й успіх глобалізації і суспільного життя, зокрема: економічні (концентрація капіталу); політичні (прозорість кордонів); міжнародно-правові (тут йдеться про декілька великих міжнародних угод); маркетингові (обсяги виробництва, що зростають, все одно не відповідають попиту на національних ринках); соціально-психологічні (ослаблення ролі традицій, мобільність людей); лібералізація міжнародних відносин, дерегулювання ринку товарів і капіталу; говорячи про успіх регіону в питанні глобалізації, не можна залишити без уваги фактор глобалізації менеджменту і маркетингу. Встановлено, що глобалізація йде на мікроекономічному (орієнтація компаній, наприклад, на ринки збуту і постачання) та макроекономічному (зовнішньоекономічна політика держав (наприклад, лібералізація економіки) рівнях.

Ключові слова: *державне управління, глобалізація, апологетичний підхід, поміркований підхід, антиглобалізаційний підхід, фактори зародження глобалізації.*

Постановка проблеми. Глобалізацію слід розглядати як багатогранний та складний процес, що з різною інтенсивністю зачіпає усі галузі суспільного життя – економіку, культуру, політику та освіту, менеджмент. У наш час динаміка цього процесу відбувається поруч із ростом проблем екологічного характеру планетарного масштабу. Одна з основних передумов загострення екології – саме глобалізаційні процеси, що відбуваються у світовому господарстві. За гострої потреби якісно нового рівня соціально-економічного розвитку, що був би сталим та безпечним для екології, актуальною стає проблема наслідків глобалізаційних процесів для можливості забезпечити екологічно збалансований економічний розвиток. Це зумовлює потребу на базі глобалізації розглядати концепцію сталого розвитку, основним положенням якої надаватиметься роль її виміру. Проте таке орієнтування вимагає різнопланового дослідження наслідків глобалізаційних процесів та зміни пріоритетності у таких галузях, як економічна, соціальна, політична, технологічна та інформаційна. Розуміння сутності трансформаційних процесів

© Шкурат І. В., 2019

державного управління в перехідних суспільствах в умовах глобалізації потребує подальшого вивчення як процес та явище державного управління і глобалізації. Будь-яке дослідження починається з вивчення понятійно-категоріального апарату. У цій статті ми робимо спробу окреслити певні напрацювання і напрями дослідження глобалізації.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемами розвитку державного управління в умовах глобалізації займалися такі науковці, як С.Ш. Айтов, В.В. Бакаева, В.М. Бебік, У. Бек, О.Г. Білорус, В.І. Власов, І. Г. Владімірова, Е. Гідденс, М.Г. Делягін, О.В. Картунов, О. Лебединська, Ю. Мацейко, А.С. Панарін, Г.О. П'ятаченко, А. Степаненко, С.О. Шергін, М.Шимаі, Дж. Шолте та інші.

Мета статті – розкрити основні засади державного управління в умовах глобалізації.

Виклад основного матеріалу. Глобалізаційні процесі у світовій економіці – складна, багатовимірна і неоднозначна проблема, тому науковці ще не дійшли єдиного висновку щодо її трактування. Погоджуються вони лише в тому, що вважають глобалізацію новим кількісним виміром, що визначає міру інтенсивності взаємозв'язку певних держав та їх економічних систем, що зумовлено новою якістю цих взаємозв'язків, завдяки яким відбувається формування фактично нового, глобального рівня економічних глобалізаційних процесів. Але поява і створення нових напрямів розвитку, зумовлених глобалізацією, створює несприятливі умови, що загрожують ефективності державного управління.

Термін «глобалізація», зародившись як позначення специфічного феномена, протягом декількох десятиліть отримав нове смислове навантаження, що позначає більш широкий спектр явищ у різних сферах громадського життя. Досить системне обґрунтування періодизації формування глобалізації запропонував С. Айтов. Автор виділяє три періоди, а саме:

– 1-й період, пов'язаний з серединою 60–70-х рр. XX ст. На цьому етапі визначалися межі демографічного й економічного розвитку, оцінювання часового проміжку, на якому людство може зіткнутися з катастрофою у сфері світового господарства, екології. У цей період часу, за твердженням автора, на світовому рівні формувалося уявлення про сутність загальних глобальних проблем, серед яких виділяються: вичерпання природних ресурсів, продовольча, ядерна та екологічна безпеки тощо;

– 2-й період (з середини 70-х до середини 90-х рр. XX ст.). В цей час, як вказує автор, зароджувалися ідеї неолібералізму, які затверджували розвиток вільного глобального ринку й обмеження національного впливу, та ідеї антиглобалізму, орієнтовані на заперечення ідей глобалізації. Слід зазначити, що в цей період ідеї антиглобалісти зустріли значне прийняття завдяки розвалу СРСР, і, відповідно, відбувся крах уявлень про переваги об'єднання різних територій, держав і народів у єдину політичну, економічну та соціальну систему;

– 3-й період (з середини 90-х до початку XXI ст.). Цей період пов'язаний з масштабним прийняттям глобалізаційних процесів. Багато в чому це пов'язано з розширенням Європейського Союзу, НАТО, СОТ, усвідомленням національними урядами та суспільством необхідності участі в глобальній економічній, політичній, соціальній світовій взаємодії» [1].

Як справедливо зазначає В. Бакаєва, «відсутність єдиної думки відносно періоду зародження процесів глобалізації, складність і багатогранність глобалізації зумовили сьогодні відсутність єдиного підходу до визначення та дослідження поняття «глобалізація» і категорій, пов'язаних з її впливом на різні напрями економічного життя» [2]. Для аналізу основних тенденцій у становленні та розвитку поняття «глобалізація», на наш погляд, насамперед варто розглянути підходи до його тлумачення у контексті наукової думки поч. XXI ст. (див. табл. 1).

Крім того, є багато інших визначень поняття глобалізація, сформованих у межах даного періоду [3, с. 140]:

– глобалізація передбачає те, що політична, соціальна й економічна діяльність стає всесвітньою за своїми наслідками (Д. Гелд);

– вона є постійним історичним процесом, що розвивається; виступає процесом гомогенізації та універсалізації світу (Б. Баді);

– втягування більшої частини людства в єдину систему фінансово-економічних, суспільно-політичних і культурних зв'язків на основі найсучасніших засобів інформатики і телекомунікацій (О. Вебер);

– процес універсалізації, становлення єдиних для всієї планети структур, зв'язків і відносин у різних сферах суспільного життя (О. Чумаков);

– цільова функція історичного процесу, що розглядається як розвиток соціальної системи, спрямований на досягнення її максимальної цілісності (Е. Азроянц);

Таблиця 1

Підходи до тлумачення поняття «глобалізація» у контексті наукової думки поч. XXI ст.

ПІБ автора	Сутнісна характеристика
М. Шимаі	Глобалізація – це сукупність таких процесів і явищ, як трансграничні потоки товарів, послуг, капіталу, технології, інформації і переміщення людей з країни в країну, перевага орієнтації на світовий ринок у торгівлі, інвестуванні й інших трансакціях, територіальна й інституціональна інтеграція ринків, а також виникнення глобальних проблем типу екологічної деградації або надмірного росту народонаселення, для вирішення яких необхідно всесвітнє співробітництво [14]
Я. Шолте	Глобалізація – інтернаціоналізація – це зростання міжнародних обмінів і взаємозалежності у відносинах між країнами; Глобалізація – лібералізація – це зняття державних обмежень та створення відкритої світової економіки без кордонів; Глобалізація – універсалізація – це процес поширення благ, досвіду, культур серед усього людства; Глобалізація – модернізація – це поширення по всьому світу структурних елементів модерну (капіталізму, раціоналізму, індустріалізму, демократії, бюрократії та ін.), що призводить до знищення існуючих культур і локальної самовизначеності; Глобалізація – детериторизація, призводить до «реконфігурації» географії таким чином, що суспільний простір втрачає територіальні характеристики, тобто скорочуються відстані, стираються кордони, а сам простір перетворюється в єдине ціле [15]
У. Бек	Глобалізація – це ідеологія панування світового ринку, ідеологія неолібералізму [4]
С. Панарин	Глобалізація – це процес ослаблення традиційних територіальних, соціокультурних і державно-політичних бар'єрів, становлення неупорядкованих зовнішніх впливів і нової системи міжнародної взаємодії й взаємозалежності [13]
О. Лебединська, А. Степаненко	Науковці вказують на кілька видимих джерел тих процесів, які в сукупності утворюють явище глобалізації. До них належать: 1) негативні екологічні та інші наслідки господарювання людини на планеті, які досягли в другій половині XX ст. масштабів небезпечних не лише близьким вичерпанням невідновних природних ресурсів, а й не прогнозованих за наслідками мутацій всієї біосфери Землі, включаючи людину; 2) розвиток комунікацій, інфраструктур і відносин, що ведуть до високого ступеня соціальної взаємопов'язаності і взаємозалежності світу; 3) вихід на міжнародну арену глобалітетів, під якими розуміють суб'єктів світової економіки і політики чиє поєднання інтересів, здібностей і можливостей вимагає від них і дає змогу діяти глобально в одній або кількох сферах життєдіяльності [12]
М. Делягін	Глобалізація – це процес формування і подальшого розвитку єдиного загальносвітового фінансово-економічного простору на базі нових, переважно комп'ютерних технологій [9]
Е. Гідденс	Глобалізація – це інтенсифікація всесвітніх відносин, що зв'язують віддалені один від одного місця таким чином, що локальні події формуються подіями, що відбуваються за багато миль звідси, і навпаки [8]
О. Білорус	Глобалізація – це процес прискорення та вдосконалення різноманітних міжнародних потоків товарів та інформації в загальному контексті соціального розвитку [6]

– процес перетворення регіональних соціально-економічних систем, які вже досягли високого ступеня взаємозалежності, інтегрувалися в єдину світову систему, що розвивається на основі відносно-уніфікованих закономірностей (В. Іноземцев);

– процес, який створює транснаціональні зв'язки і простори, а також водночас надає нового значення локальним культурам (І. Петров);

– етап розвитку соціальної реальності, який бере свій початок наприкінці XX ст. і характеризується виникненням нових структур загальносвітового масштабу, які визначають появу функціональних відносин між різними соціальними системами і окремими людьми (Л. Воробйова);

– становлення і гармонізація багатомірного і багаторівневого світу, який взаємопов'язаний в одних вимірах і гетерогенний в інших (С. Удовік);

– тривалий процес інтеграції національних держав з метою розв'язання глобальних проблем, завдяки якому досягнення, рішення і діяльність людей в одній частині земної кулі справляють значний вплив на окремих людей і їхні спільноти в усіх частинах світу (М. Дмитренко);

– поширення процесів, практик і структур у просторі, особливо в національному просторі, до глобальних масштабів (К. Ейк);

– тенденція економічного, соціального, політичного і культурного розвитку, яка виникає на перетині таких процесів, як «американізація», контрколонізація, екологізація, космізація та інформатизація (Л. Сморгунов).

Дослідження наукових праць показало, що в наукових колах сформувались три основних підходи щодо розуміння глобалізації, які відображають критичний характер цього явища. Це:

1. Апологетичний підхід – глобалістський.
2. Поміркований підхід – трансформаціоналістський.
3. Антиглобалізаційний – альтерглобалістський.

Отже, прибічниками апологетичного підходу (глобалістського) глобалізація розглядається як невідворотний процес. Необхідно зазначити, що серед українських науковців особливий внесок у вивчення цієї проблеми зробили О.Г. Білорус та В.І. Власов, якими було значно розширено теоретико-методологічну базу дослідження. Зокрема, О.Г. Білорус [5] визначає таке поняття, як закон глобалізації, який передбачає, що країни, котрі не забезпечили власних технологічних проривів глобального характеру, основаних на глобальних замовленнях та глобальному попиті, обов'язково втратять власну світову економічну конкурентоспроможність та незалежність і не будуть рівноправними учасниками світового ринку. О.Г. Білорус [5] наголошував на необхідності пошуку місця України в глобальному світовому економічному просторі та з огляду на це автором було сформульовано систему принципів національної ідеї, перелік, концепцію та систему національних інтересів, основні засади суспільства добробуту та справедливості держави, яка посяде вагоме місце в глобальному економічному просторі. Також автором була визначена ієрархія комплексу факторів, які забезпечують ефективність зовнішньоекономічної діяльності. В.І. Власовим [5] сформовано категорійний апарат в розрізі глобалістики та глобалізації, який є вагомим внеском в дослідження цього питання.

Прихильниками поміркованого підходу глобалізація розглядається як така, що не має аналогів у світовій історії, впливає на глибокі зміни в розвитку держав та суспільств, які пристосовуються до існування в межах взаємозв'язаного, але достатньо невизначеного світу. В умовах глобалізації на міжнародній арені можуть залишатись і головні «гравці» – національні держави і уряди.

Своєю чергою прибічники антиглобалізаційного підходу розглядають глобалізацію як світовий міф, що приховує справжню суть міжнародного господарства.

Прибічники неоліберального підходу дотримуються думки про необхідність всесвітнього розвитку як світової економіки, так і світового вільного ринку. На думку дослідників, основною ідеєю є те, що людський, соціальний вимір є основою для розвитку глобалізаційних процесів. Однак у зв'язку з поширенням глобалізаційних процесів на всі сфери суспільного життя все частіше теоретики глобалізації приходять до її розуміння як комплексного процесу, що охоплює різноманітні аспекти розвитку людини і суспільства. Так, І.Г. Владімірова стверджує, що глобалізація стала найважливішою характеристикою сучасної світової системи, що визначає хід її розвитку. Глобалізація в такому контексті є посиленням взаємозалежності і взаємного впливу різних сфер суспільного життя і діяльності: вона зачіпає економіку, політику, ідеологію, соціальну сферу, культуру, екологію, безпеку, спосіб життя, умови існування людства [7].

Проаналізувавши основні підходи різних науковців, вважаємо за необхідне запропонувати таке визначення: глобалізація є процесом глибокого та інтенсивного розвитку економіки, політики, соціальної сфери, що розгортається на міжнародному рівні під впливом різноманітних глобальних процесів (рух товарів та послуг на міжнародному рівні, фактори виробництва, розвиток інноваційних ресурсів, інтернаціональність виробничих галузей економіки, транснаціоналізація, інфраструктурний розвиток, стратегічний менеджмент) та інституцій (інституції лібералізації товарів, інституції регулювання економіки, політики та соціальної сфери), метою якого є ефективна трансформація та посилення впливу глобальних рушійних сил на збалансований розвиток окремих країн.

Феномен ідеологічної глобалізації передбачає загальнопланетарне поширення певних ідей, що знаходить відображення в сучасному пануванні ідей ліберального спрямування, які в більшості країн здобули перемогу над комуністичною, консервативною та іншими ідеологіями [10]. Такий прояв ідеологічної глобалізації є сукупністю елементів політичної глобалізації, яка, серед інших напрямів розвитку, забезпечує поширення в глобальному масштабі таких цінностей, як парламентаризм, плюралізм, норми міжнародного права, пріоритетність прав людини, виконання принципів поділу влади тощо. Усі зазначені політичні цінності належать до згаданої вище ліберальної ідеології, яка є основним об'єктом розповсюдження в процесі ідеологічної глобалізації, отже, ідеологічну глобалізацію слід розглядати як елемент глобалізації політичної.

Можна стверджувати, що зародження й успіх глобалізації і суспільного життя не було б можливим без наступних факторів:

1. Економічні (концентрація капіталу).
2. Політичні (прозорість кордонів).
3. Міжнародно-правові (тут мова йде про декілька великих міжнародних угод).
4. Маркетингові (обсяги виробництва, що зросли, все одно не відповідають попиту на національних ринках).
5. Соціально-психологічні (ослаблення ролі традицій, мобільність людей).
6. Лібералізація міжнародних відносин, дерегулювання ринку товарів і капіталу.
7. Говорячи про успіх регіону в питанні глобалізації, не можна залишити без уваги фактор глобалізації менеджменту і маркетингу.

Зрозуміло, що сучасній глобалізації передував період розширеної інтернаціоналізації. Таким чином, можна говорити, що глобалізація йде на мікро- і макроекономічному рівні. Мікроекономічний рівень – це орієнтація компаній (наприклад, на ринки збуту і постачання), макроекономічний – зовнішньоекономічна політика держав (наприклад, лібералізація економіки).

Висновки і пропозиції. Отже, глобалізація неминуче спричиняє посилення ролі державного управління у питаннях внутрішньої політики і економіки, а також у питаннях взаємодії із зовнішнім світом, щоб не втратити власну національну ідентичність. Це дає можливість знизити уразливість, мінімізувати соціальні витрати, пов'язані з глобалізацією, легше домогтися домовленості з міжнародним капіталом у плані досягнення більш справедливого розподілу вигоди від торгівлі, іноземних інвестицій та інших угод. Для ефективного використання вигод глобалізації необхідно посилити роль і можливості наявних міжнародних організацій або створити нові, а Україні – активізувати свою участь у їх роботі.

Список використаної літератури:

1. Айтов С.Ш. Формирование экономических концепций о глобализации: к постановке проблемы. *Вісник Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна.* 2004. Вип. 4. С. 243–246.
2. Бакаева В.В. Управление конкурентным преимуществом в розничной торговле. Петропавловск-Камчатский : Камчат ГТУ. 2013. 165 с.
3. Бебік В.М., Шергін С.О., Дегтерьова Л.О. Сучасна глобалістика: провідні концепції і модерна практика : монографія. Київ : Ун-т «Україна», 2006. 140 с.
4. Бек У. Политическая динамика в глобальном обществе риска. *Мировая экономика и международные отношения*. 2002. № 5. С. 10–19.
5. Білорус О.Г., Власов В.І., П'ятаченко Г.О. Глобальна конвергенція ринків та реекспортні геофінанси світового АПК. *Фінанси України.* 2016. № 8. С. 24–37.
6. Білорус О.Г., Мацейко Ю. Глобальні перспективи і сталий розвиток. Київ : МАУП, 2005. 492 с.
7. Владимирова И.Г. Глобализация мировой экономики: проблемы и последствия. *Менеджмент в России и за рубежом.* 2001. № 3. С. 97–111.
8. Гидденс Э. Ускользающий мир. Как глобализация меняет нашу жизнь. Москва : Весь мир, 2004. 120 с.
9. Делягин М.Г. Мировой кризис: Общая теория глобализации : курс лекций. Москва : ИНФРА-М, 2003. С. 51
10. Картунов О.В. Вступ до етнополітології : науково-навчальний посібник. Київ : Либідь, 1999. 300 с.
11. Лебединська О., Степаненко А. Розвиток і розміщення продуктивних сил в умовах глобалізації та регіоналізації світогосподарських процесів. *Вісник УАДУ.* 2003. № 1. С. 162.
12. Панарин А.С. Искушение глобализмом. Москва : Эксмо-Пресс, 2002. 416 с.
13. Шимаи М. Глобализация как источник конкуренции, конфликтов и возможностей. URL: http://www.ptpu.ru/issues/1_99/9_1_99.htm.
14. Scholte J.A. Globalization. A critical introduction. London: Palgrave, 2000. p. 15–17.

Shkurat I. V. Main fundamentals of public governance in the globalization condition

The article is devoted to revealing the basic principles of public administration in the context of globalization. The basic approaches to the interpretation of the concept of "globalization" in the context of scientific thought are given. Twenty-first century. It is established that three main approaches to the understanding of globalization have been formed in the scientific circles, reflecting the critical nature of this phenomenon, namely the apologetic approach - the globalist (globalization is considered as an inevitable process); a moderate approach – transformationalist (globalization is seen as having no analogues in world history, influencing profound changes in the development of states and societies that adapt to existence within an interconnected, but rather uncertain world); anti-globalization – anti-globalization (globalization is regarded as a world myth that conceals the true essence of the international economy). It is established that globalization is a process of deep

and intensive development of economy, politics, social sphere that is unfolding at the international level under the influence of various global processes (movement of goods and services at the international level, factors of production, development of innovative resources, internationalization of industrial branches of economy, transnationalization, infrastructure development, strategic management) and institutions (institutions of goods liberalization, institutions of regulation of economy, politics and social sphere), m Meanwhile what is effective transformation and the growing influence of global driving forces to the balanced development of individual countries. The factors that influenced the emergence and success of globalization and social life, in particular economic factors (capital concentration); political (border transparency); international law (these are several major international agreements); marketing (production volumes that have grown do not meet demand in national markets); social and psychological (weakening the role of traditions, mobility of people); liberalization of international relations, deregulation of the market of goods and capital; in speaking of the region's success in globalization, the globalization factor of management and marketing cannot be overlooked. It has been established that globalization is at the microeconomic level (company orientation (eg, to markets for supply and supply)) and macrolevel levels (foreign economic policy of states (eg, economic liberalization)).

Key words: *government, globalization, apologetic approach, moderate approach, anti-globalization approach, factors of origin of globalization.*